

Byzantská modlitba Axion a latinské ústa (Prvá časť)

Lucia Laudoniu

17. júna 2021 ✚ Kultúra

Predstavme si desiatich maliarov, ktorí maľujú, povedzme, Bratislavský hrad. Každý z nich ho zveční inak, hoci ide o jednu a tú istú stavbu.

Latinská duša vníma silu a úlohu Božej Matky inak, než slovanská. Keď *alta voce* (nahlas) vyslovíme *Virgo Deipara* (Bohorodička Panna), v latinskom jazyku vznikne nepreložiteľná similarita s ďalším podstatným menom *virga* (rastlinný výhonok, vetvička, porovnajme *virgula*, prútik, konárik).

Táto slovná hračka podnietila latinských otcov meditovať nad Izaiášovým proroctvom o koreni Jesse (*stirps Jesse*). Aplikovali ho na osobu Bohomaty, ktorá je *virgo* (Panna) a *virga* (vetva z koreňa Jesse): „*Stirps Jesse virgam produxit, virgaque florem, et super hunc florem requiescit spiritus almus.*“ Koreň Jesse dal vyrásť vetve, vetva (zrodila) kvet a nad týmto kvetom spočíva oživujúci (plodonosný, blahodarný, životonosný) duch. Bohorodička je najkrajšou a najzdravšou vetvou z mystického stromu života, vetvou, na ktorej smel dozrieť životodarný Kvet – Ježiš.

Bohorodička je živou lampou. Nikdy nezhasne.

Zdroj: [pinterest.com](https://www.pinterest.com)

Strom však nie je odrezaný od svojich koreňov. Moderná veda dokonca prirovnáva koreňový systém lesa k internetu (*wood wide web*). Preložené do teologického jazyka, korene viery spájajú prečistú (hmyzom hriechu nenapadnutú) vetvu Panny Márie s ľudským rodom a so zemou, z ktorej bol stvorený Adam. Kvety a duchovné plody, ktoré kvitnú vďaka Kristovi a dažďu Svätého Ducha, spájajú Božiu Matku s nebom.

Latinus je zvyknutý dobýjať svet s pochodňou civilizácie, poézie, práva a vysokej kultúry, preto vidí v matke Syna človeka najvyššiu veliteľku nebeského vojska. Úvodný kondák z mariánskeho akatistu *Tñ*

ὁπερμάχῳ στρατηγῷ (v slovanských prekladoch *Взбранной Воеводе*), ktorý pozdravuje Pannu Máriu ako víťazného generála v boji s Peržanmi, vznikol v čase, kedy mal vo východnej časti Rímskeho impéria popredné slovo tiež latinský, nie iba helénsky živel.

Antická myseľ ovlažená dažďom (občas až myšlienkovou potopou) mytológie plnej héroov deleguje na Bohorodičku úlohu protektorky miest (ikona *Salus populi Romani* takmer dve tisícročia ochraňuje Rím) či mocnej advokátky pred prísnu tvárou Sudcu (invokácia *advocata nostra* z hymnu *Salve Regina*).

Memento mori. Ruženec s lebkou.

Zdroj: pinterest.com

Slovan oproti tomu adoruje tvár nežnej matky, ktorá dojčí Spasiteľa. Ruský ikonograf štetcom modlitby modeluje mäkký pohľad láskavej ženy, novej Evy, ktorá zotrie z líca každú slzu. Grék stojí kdesi uprostred medzi oboma konceptami. Tieto interpretácie sa nevylučujú, ale krásne sa dopĺňajú.

Nie je správne vo vzťahu k Matke Božej rysovať striktné duchovné hranice pravítkom odcudzenia. Skoro každá talianska matka má v živote obdobie, kedy objíma sentimentálnu sošku Presvätej Panny so slovami *Madonnina mia, proteggimi* (ochráň, ochraňuj ma) a aj Rus dokáže zodvihnúť prapór s ikonou Bohomatkou ako vojenskú štandardu pred rozhodujúcou bitkou. Sila bojovníčky predsa pramení z faktu, že je matkou Boha a krása jej materstva je definovaná tým, že porodila Stvoriteľa vesmíru.

Byzantský obrad ozdobil Bohorodičku šperkami sugestívnych a teologicky hlbokých modlitieb, z ktorých popredné miesto patrí liturgickému hymnu Ἀξιόνέστιν ὡς ἀληθῶς (*Axion estin*, Je v pravde dôstojné, v cirkevnoslovanskej literatúre *Досто́йно́ е́сть*). Zvelebovanie Bohorodičky má v Chrysostomovej liturgii miesto po epikléze – invokácii Svätého Ducha, ktorý naplnil Pannu Máriu ako najsvätejšiu nádobu, živý eucharistický kalich, amforu milosrdenstva.

Axion predstavuje *megalynarion*, čiže hymnus zvelebovania. V priebehu liturgického roka môže byť nahradený analogickými hymnami, ktoré Rumuni nazývajú *axioane* a slovanské národy *zadostojniky*.

Archanjel Gabriel zjavuje neznámemu svätohorskému mníchovi úvodné verše hymnu *Axion estin*.

Zdroj: [pinterest.com](https://www.pinterest.com)

Podľa tradície má nebeský pôvod. Úvodná časť kompozície sa viaže k zjaveniu archanjela Gabriela neznámemu mníchovi z hory Athos pred mariánskou ikonou, ktorá nesie názov *Axion estin*. Druhá časť skladby *ex ipsa traditione testante* pochádza z pera svätého Kosmu Hymnografa a Hagiopolitu, maiumského biskupa, ktorý žil v 8. storočí v Palestíne. Zaujímavosťou je, že Kosmas bol nevlastným bratom nemenej slávneho *melóda* liturgickej poézie Jána z Damasku, ktorého zlaté brko strieľalo ohnivé šípy proti heréze ikonoklazmu.

Kosmove verše majú v slovenskom gréckokatolíckom preklade podobu: „*Čestnejšia si ako cherubíni a neporovnateľne slávnejšia ako serafíni, bez porušenia si porodila Boha Slovo, opravdivá Bohorodička, velebíme ťa.*“ Keď rímskym prestolom svätorečená nemecká filozofka židovského pôvodu Edith Stein vyhlásila, že preklad má byť neviditeľnou okennou tabuľou, ktorá potrebuje prepúšťať čo najviac svetla, predstihla svoju dobu o desaťročia.

Preklady archaických liturgických textov do moderných jazykov sú hasením ohňa olejom. Nič sa neuhasí, horí ešte viac...

Slovo a kadidlo sú bratia – keď sa stretnú, v ovzduší sa stratia.

Zdroj: pinterest.com

Aby sme v teologických farbách mariánskeho hymnu *Axion* uzreli viac svetla a sýtosti, nasýtme sa múdrosťou jeho latinských adaptácií. Podobne, ako geniálny akatist k Bohorodičke, či ďalšie šťavnaté „básnické olivy“ gréckeho Východu, aj tento hymnus sa dočkal viacerých prekladov do jazyka večného Ríma. Slúžili na didaktické a homiletické účely a po stáročia naplňali ústa latinsky hovoriacich kresťanov byzantského obradu, ktorí sa miešali s helénskym a neskôr albánskym etnikom v regiónoch južného Talianska či v latinofónnom Rumunsku, vždy kŕmenom byzantským mliekom.

Pravoslávne farnosti svätého Maxima biskupa v Turíne a svätého Bazila Veľkého v Bologni (obe pod omoforom moskovského patriarchátu) dávajú v liturgickom živote Cirkvi kráľovský priestor latinskému jazyku, tejto živej materinskej náruči, ktorá objíma minulosť, prítomnosť aj budúcnosť.

Gaude, virgo Deipara, gaza Christi, myrtus clara. Termín gaza v tomto prípade nemá nič spoločné s obvazom. Toto latinské slovo gréckeho pôvodu označuje kráľovskú pokladnicu, trezor, aerarium. Myrtový ker, myrtus, atribút Afrodity a nesmrteľnej vône mladosti, hral poprednú rolu v starovekých mystériách.

Zdroj: [pinterest.com](https://www.pinterest.com)

Súčasný pravoslávny preklad z dielne bolonskej cirkevnej obce modeluje *magnificatio Deiparae* slovami: „*Venerandam magis Cherubim, incomparabiliter laude dignorem quam Seraphim, incorrupte Deum Verbum parientem vere Deiparam te magnificamus.*“ Gramatické riešenie je pozoruhodné, pretože na miesto komparatívu (stupňovanie adjektív) kladie gerundívum. Gerundívna forma tu slúži ako *vehiculum* a vnútorný katalyzátor, ktorý dáva teologickej výpovedi hymnu vnútornú dynamiku a silu: „*Ctihodnejšia (úctyhodnejšia) si ako cherubíni a neporovnateľne slávyhodnejšia* (hodná slávy a dokonalej oslavy) *ako serafíni.*“

Slovenský preklad „*Čestnejšia si ako cherubíni*“ kopíruje cirkevnoslovanskú predlohu („*Честнѣйшую херувѣм*“). Treba však dodať, že na tomto mieste nie je reč o cnosti a morálnom kredite Božej Matky, hoci aj tento rozmer k Márii z Nazaretu patrí.

Domovskou pôdou ikony Axion estin, ktorá zdieľa názov s rovnomenným mariánskym hymnom, je Svätá hora Athos, presnejšie, chrám Protaton v hlavnom meste tejto mníšskej republiky Karyes.

Zdroj: wikipedia.org

Svätý Kosmas nám hovorí o potrebe vzdávania úcty (*veneratio*) v zmysle najvyššieho (d)ocenenia presahujúceho netelesné nebeské bytosti. Úcta a česť sú jazykové sestry, ale preseknuté mečom sémantiky. Inými slovami, nie sú synonymné. Svätopisec vyzdvihuje osobnosť Božej Matky a dielo jej výnimočného materstva nad anjelské chóry, latinský gerundívny kľúč „*venerandam magis Cherubim*“, teda „ktorá má byť väčšmi uctievaná“, „ktorá je hodná väčšej úcty, než cherubíni“, dokonale pasuje do teologickej zámky.

Pôvodný názov hymnu *Axion* etymologicky vychádza z gréckeho $\alpha\chi\iota\alpha$ (hodnota, ocenenie, estimácia, cena). Namiesto *venerandam* si teoreticky možno predstaviť ďalšie akuzatívy gerundíva *honorandam*, či dokonca „*existimandam* (od *existimare*) *magis Cherubim*“, (ktorá má byť oceňovaná, cenená, docenená, pokladaná za viac, než anjelské stvorenia).

V slovenčine, ktorá nepozná gerundívum, pôsobí navrhovaná formulácia „*úctyhodnejšia si ako cherubíni*“ teologicky lucídnejšie, než aktuálna varianta „*čestnejšia si*.“ Veľkosť Márie sa do slov nezmestí, tak, ako sa nezmestí svetlo slnka do jedinej žiarovky.

„Nu pricep, Curată, nici îngerii, nici oameni, Maică și Fecioară, ce în tine s-a săvârșit.“ Sú to slová jedného z rumunských mariánskych hymnov (stichiry z katabázy zo sviatku Stretnutia Pána so Simeonom) a znamenajú: „*Nemôžu pochopiť (nerozumejú), Prečistá Matka a Panna, ani anjeli, ani ľudia, čo sa v tebe uskutočnilo (zavíšilo).*“

Bohorodičku pochopíme iba v oblaku Ducha Svätého.

Zdroj: pinterest.com

Panna Mária je prameňom úcty a supernatúrálnej cnosti vďaka jej pôrodu, ktorého sa pazúr hriechu nedotkol, ako nám vysvetľuje svätý palestínsky biskup Kosmas v záverečných veršoch („*incorrupte*“, prípadne „*sine corruptione Deum Verbum parientem*“). Mauricio Gordillo vo svojej mariológii (*Mariologia orientalis*, Rím 1954) vhodne prekladá túto časť spojením „*absque corruptionis umbra*“ („bez tieňa porušenia“).

Nitriansky rímskokatolícky biskup Augustín Roškováni sa narodil na svätého Ambróza 7. decembra 1807 v obci Senné v okrese Michalovce na východnom Slovensku. S byzantsko-slovanskou liturgiou, ktorá zrástla s týmto kútom našej krajiny ako ruka s rukavicou a noha s čižmou, sa budúci prvý muž nitrianskej *sedes* zoznámil pravdepodobne už v detstve. V roku 1873 publikoval v Budapešti prvý *tomus* dvanástzväzkového apologetického diela *Beata Virgo Maria in suo conceptu immaculata ex monumentis omnium s(a)eculorum demonstrata*.

Správna modlitba kráča po schodoch kadidla.

Zdroj: pinterest.com

Význam tohto spisu nemožno hodnotiť bez prihliadnutia na dobovú diskusiu týkajúcu sa legitimacy dogmy o nepoškvrnenom počatí *Theotokos*. Nitriansky hierarcha zhromažďuje na spôsob tomistickej *cateny aurey* reťaz rôznych patristických, ale aj novovekých citácií *ex corpore* latinskej literatúry *de castitate Deigenitricis*, o čistote Bohorodičky.

Ako znie latinský preklad byzantského *Axionu*, ktorý ukrývajú stránky knihy nitrianskeho biskupa? Čo nám odhalia prekvapenia z parížskej knižnice a kedy sa naše ústa zmenia na vojenský prapor? Druhá časť esejistických meditácií nad latinskými variantami gréckeho velebenia Bohorodičky bude niťou, ktorá nás dovedie až k svätému Bellarminovi.

dokončenie v II. časti

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/byzantska-modlitba-axion-a-latinske-usta-prva-cast/>